

Eleven Ágh István:
összetartozás *Összegyűjtött versek I–II*,
Nap Kiadó, Budapest, 2013.

Igaza van Ágh Istvánnak: a költő ne tétlenkedjen. Petőfi rest volt? „Sas a költés” – írta. Egyébként is: ha az ember ajánlatot tesz a maradandóságnak, legyen nagyvonalú; és, ellentétben a céhbabonával: az úgynevezett szükszavú lírikusokban is rengeteg szó lap-pang; viszont az ő rendkívüliségük elképzelhetetlen a visszanyelt szavak lelki próbája nélkül.

Csaknem kilencszáz könyvoldalnyi vers egy alakuló életműből sok vagy kevés? Ágh István összegyűjtött versei; az egykori önálló kötetek szerint osztva – egészen pontosan: *Összegyűjtött versek I. 1965–1987*, *Összegyűjtött versek II. 1991–2013*. (És melleleg nem a káka csomója, ám feltűnő, hogy a kötéstáblán és a címlapon tőszámnévként nyomtatott római szám némi meglepetésre a gerincen már sorszámnev. Nemde: tő- és sorszámnev az irodalmi használatban sem ugyanazt jelentik.)

Egyszóval: Ágh István összegyűjtött versei: kevés híján kilencszáz oldal. Kevés híján kilencszáz oldalnyi versre már lehet áldomást inni a jövővel. De szögezzük le, ha mégoly sokszor elhangzik is: az írás rendkívüli érzelmi és intellektuális megnyilvánulás. Az ember (és a lírikus kiváltképp) az írás során akarva-akaratlan felkorbácsolódik, vagyis túlarad önmagán. Ha az összpontosításból, amikor az alkotó egész lényével az abszolútra szegeződik, valóban létrejön a mű, nehéz nem észrevenni, hogy az igazán nagy versekből előszörre nem a megragadott gondolat, nem a becsvágy, a keserűség, nem az öröm vagy a feltűnési vágy, nem a tragédia vagy a kegyelem ragyog. Hanem az egyéniség fénye; az egyéniségé, amint a tökéletességet fürkészi. Amint egy pillanatra úgy véli, áttörheti létezésének közönséges kereteit. A nagy vers mint önmeghaladási lehetőség várakozik, hogy szavakat találjon rá a költő.

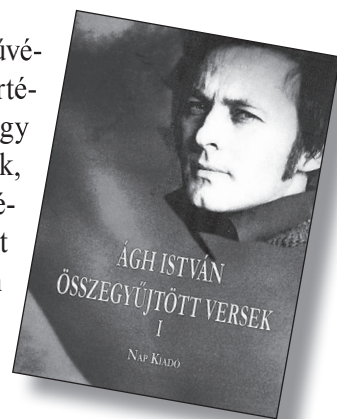
Az írás választásból születik. De a valóság, a dolgok átkeresztelése ellenére meglévő, legalább az ábrándok-ígérte sebzetlen egész, vagyis az, ahonnan a költő választ, bizonyos fokig úgyszintén önkényes. Abban, hogy írni annyit jelent, mint választani, már benne van, hogy az alkotót időtlen idők óta foglalkoztatja az alkotás titka. Az *Összegyűjtött versek* első kötetének záró negyedében egymást érik az alkotás

belső lényegét, valamint a művel magára maradt költő önértékelését forszírozó versek vagy versrészek. „Nem menekülök, csak dolgom végezetlen, / bevégzetten várom a révészt, mint egy / tébláboló, valószínűtlen hírvívő” – hangzik *A kisorozsi révből*. S alig néhány lap a *Napló és tulipánban*, hogy előkerüljön az örök művész örökké irgalmatlan

kérdése: „Az az enyém, amit én nevezek meg, / de ki akarja megneveztetni magát?” (*Éppen csak magamban*). *A költő haldoklása* beleélés Berzsenyibe, egy figyelmeztető képletembernek, egy kőből épített illúzióknak a távolodása. A komorodó bölcsességű Ágh István – a *Most éppen ő* sóhajával: „mindig más veszteséget fordít ránk a naptár” – mérleget von. A Berzsenyi apropóján formázott kontrapunktjában ugyanis minden bizonnyal benne rejlenek a tulajdon költészetére vonatkozó következtetések, nem beszélve arról, hogy e vers kétségkívül tapintatot alig ismerő ítélet az írás általában vett értelméről is. „szerelem helyett bolygó lúdvérc éget, / ganyédomb a gátja minden képzelgésnek / nem ér Hellászba soha, / tündérképek múltán, mint télvégi sárból / nyilall a törött csont, majd a forradásból / megtudhatjuk, kicsoda?”

Ami persze az írást és titkait illeti, szó sincs arról, hogy a tudatosság és az ösztönösség szükséges ket-tősségében születő Ágh-versek valamiféle definitív színben akarnának feltűnni. Sőt, e költészet egyik kitüntetett tulajdonsága éppen a szív-diktálta poétikai és hangulati brillírozás; zengés, ellágyulás, feszültség, szenvedély, vallomás a sötétség árnyalatairól. Emitt tragikus hang, amott maró józanság. És keresztül-kasul e lírán: a mindenre visszatromfoló irónia – Ágh István költészetének e karakterjegyei egytől egyig arra emlékeztetnek, hogy a termő türelmetlenségben a szerző kitüntetett belső kísérője az, akit vele kapcsolatban jobbra óvatosan említenek: Ady. Pedig részben mitológiájuk, s még fogalmazói iparkodásuk is hasonló.

Tagadhatná-e bárki, hogy Ágh Istvánban a *gondolat-én* szólásigénye, de legalábbis folytonos készenléte mindig is megvolt; ő nem az írás árvája. S noha az *Összegyűjtött versekből* is kiviláglík, úr a szavak fölött (formakészsége kivételes), nem él vissza a szavak iránti odaadásával; nem kósza írásvágy következménye kilencszáz oldalnyi verse. Aktív szellem,

akinek költői szabadsága az, hogy egyrészt jó ideje ott időzik kezdeteinél, ugyanakkor e szabadság teljesedését sokasodó táji, történeti, szociális motívumai, személyes életének versindokai az egykori forrásoktól való távolodással ígérik. Látjuk, Ágh ki nem hagyta azokat az inspirációkat, amelyek mint felelet és vita, mint a klasszikusan értelmezett lírai hagyomány és az avantgárd hozadékai, egy közös szálon szövődnek tovább a magyar kultúrközösségben. *A tündér megkötözése* című kötet szaggatott, komplikált képeiben, tört mondatain, a tartalmától megváló ritmusköltészet ütemein nem nehéz felismerni az izmusok hatását. S hová rugaszkodott el azóta? „...messziről tükrözöm csak, / nyitott szemmel, mint csukott ablak, / s nem kérdezem, sors vagy szerencse / folytán lakom itt átellenben” (*Szemben a vén akáccal*).

Nem tehetjük jóvá, ami a történésekor nem volt jó. Ágh István egy (egészen finoman szólva) furcsa kor fia. Tépázta ő a tradíciót, és követte is. Csak így lehetett egy olyan korban, Ágh költőinai korában, amely az egész létezésre vonatkozóan, bűnökben tobzódva, lealjasodva, zagyva, badar kizárólagosságra törekedett.

A múlt század középső évtizedei annyi abszurditást termeltek, hogy azt teljes mivoltában egy következő évszázad sem lesz képes felfogni. Sok-sok év eltelt, s hogy a rossz hatalma apadt-e, majd egyszer megtudjuk. (Ugye, a *Hibernákulum*: „Tudja a vers a verssorok jövőjét / mint az északi vadlúd a déli határt?”)

Akárhogy is, a könyvkiadásban például fiatal költő titulus alatt aszketizmusra parancsolt ifjak és mondanivalótól kibuggyanó aggastyánok vártak a sorukra. Ötvenéves elsőkötetesek – mint fiatal költők. E tekintetben Ágh szerencsés; huszonhét éves, amikor megjelenik első kötete (1965). Ő is, mint abban az időben annyian, turnus-pályakezdő; mintha a költészet első reflexei csakis munkacsoportokban vonhatnák magukra a figyelmet. Szegénység, viszontagságos gyerekkor, a világértésbe kívülről-belülről eleve, tantételként és tapasztalatként beleplántált szenvedés: éppen hét költőre terjedt volna ki a múlt század korhadt társadalmának a valóságérzést elkábító abszurdja? Mindenesetre a csoportképző kritikai szimplifikálás Ágh Istvánt a *Hetek* egyikeként tartja számon. (A többi hat: Bella István, Buda Ferenc, Kalász László, Raffai Sarolta, Ratkó József, Serfőző Simon.)

A prágai tavasz és a párizsi diáklázadások évében kiadott *Szabad-e énekelni* című kötet egy plebejus hajlamú költőé; közösségi órákumulumnak mondják, és nem ok nélkül, a Nagy László-, Kormos-, Csoóri-féle

népies-archaikus gyökerű líra, az úgynevezett képvisleti, vagy ennél is eufemisztikusabb néven: egyfajta megújított sorsköltészet folytatója. (S melyik költő nem az?) És ha sorsköltő, mit képvisel? Elsősorban önmagát. „Van tintám, tollam, papírom, / van körülöttem világ. / Valamit írni kellene, / mindegy micsodát” (*Az írás*). Ez az ifjúkori realizmus kissé a mesék speciális logikájára emlékeztet, lehetetlenül szomjas, s például még a hangulatot is a hangulat okával azonosítja. De a fiatal Ágh István nemcsak leír. „Húsvétra, karácsonyra, szabadságra” hazamenve, amikor rendesen a boldogságot szokás üdvözölni, ő egy szörnyű semmibe vivéssel, a gyerekkori milió, helyek, szokások, a *szép romlatlan álmok*, s lelkek pusztulásával szembesül. Egykor „ember lakott itt, szerelem, család” – írja; s most kínos, keserves rándulása a szépítetlen és szépíthetetlen valóságnak: „Micsoda ősi kínok vigyorrát láttam...” (*Szabad-e énekelni*). Ágh István kénytelenül, de nyilván eltökélten is, mindenesetre a magyar költői főhagyomány legnagyobbjaitól tanult alkotói erkölccsel vállalja saját forrásvilágának emlékeztetését. E kisvilágra egy nem kicsiny, hanem roppant kicsinyes és nagyon is fifikusan félrevitt kollektivitás zúdult. A körültekintő s túltevéleges pusztításnak Ágh István szemtanúja, s ebből a tanúságból következik az ő személyes indíttatású képvisleti költészete; egy elégikus, lázongó fájdalokkal átszőtt, a végtelen felé innen *par honneur* ellendülő líra. Amit ez a versvilág kirajzol, mégsem a lírikus teljes egészében hiánytalan karaktere. Ágh Istvánt a példa okáért mondjuk Adyval, József Attilával, Illyéssel, Nagy Lászlóval nemhogy nehéz volna, természetes dolog összekötni. Egyéniségéből a nyilvánvaló atavizmusok mit sem vesznek el! „Csönd hangja. Venyigéken hegedül / a megbukó nap, hordó és rézüstdobokon / hüppög, sikít, míg a nap magára is / döndül egy utolsót, olyan szorongás / támad, a beszorult messzi macska idemiákol” (*A Somló-hegyen Bartók muzsikál*). Lényeges itt a rokonság. S nem kevésbé lényeges, hogy az ötvenes-hatvanas évek új francia költészetéből (néhány lázas angolszász verskiáltással vegyülve) beszivárog hozzánk elsősorban tán Saint-John Perse, Yves Bonnefoy, Jacques Dupin, Philippe Jaccottet, vagy André du Bouchet muzsikájából valami, egy minálunk okvetlenül szokatlan lírai beszédmód, ami visszhangot ver Ágh Istvánban. „Hát magasztos a vers és tragikus, mint a / honvédő háború, véretem vérzi el, ha megölöm / ezt a dögöt, ki itt zönög, s magam / pofozva gyilkolom” – íme, a téveszthetetlenül ma-

gyar költő, az egyedül magára valló Ágh István verse, *Egy Babits-sor megfejtése*, a *Keseredik a föld héja* című kötetből. Magyar és magára valló!

S azután mennyi francia lecke. „becsukott szemről elszálló madár” (*A vers*); „nem csiszolódik érdemes mosoly” (*Vízparton*); „Hamu a gyomromban / nem alszom éjfél óta” (*Apám órája*). Nem érdekes-e, hogy együttlátása újnak és modernnek, a formák szinte versenként újuló változatosságában, épp abban a kötetben éri tetőpontját, amely szerkezetként, színeivel, meglepő képzeteként mint önálló könyv valószínűleg mindmáig a legsikerültebb. A mozgalmas, sokszínű kötet merészsegeiről leválaszthatatlan az *Őszi dátumokból* a legmerészebb és alighanem legéletbe-vágóbb klasszicizmus: „Eljutok-e még a víz jó ízéhez?” S mennyire hozzáillő maga a könyvcím: *Jóslatok az újszülöttnék*.

A megragadóan zaklatott könyv egyfelől egy izgatott, nyugtalan okosság felé nyit, másrészt a *Jóslatok az újszülöttnék* című kötetre következő versek valami elégikus, sztoikus kedélybe olvadnak bele. A világ ambivalenciái, elfakult, visszahozhatatlan mozdulatok, az élet véletleneiből előtűnő fontoskodás, a *vadon pompája*; s megint másfelől viszont a személyes veszteségek, a felülemelkedés a mindennapok túlélt frázisain, a költőnek állandó maga-mérése („Még rövidítéseim is túlírtak. / Ennyi volnék csak?”) leválaszt mindenféle, a dolgokból egyébiránt olyannyira kínálkozó határkombinációt. Ágh géniusza és sorsának fordulatai különbnél külön verseket hoznak. (*A gyerek, Harangszó a tengerészért, Deklináció, L. Z.-nak, 8636 Balatonszemes, Egy nemzedék behajózása.*) És hozzák a fogalmazásban egyre magasabb nivójú biztosságot, a csalhatatlanságot, a megfontolt-ságot, a halk határozottság méltósággal hömpölygő műveit – hozzák egy kiváltképp jelentős költészet klaszszicizálódását.

A nagy költőt különben – sok egyéb mellett – a hatás, és alkalmasint az emeli naggyá, hogy nála szó és gondolat hajszálpontos fedésbe kerülnek egymással, amihez bámulatos kifejezőkészség járul; olvasója, hallgatója akaratlan fogékonysággal ragadja meg sorait, versszakait, amelyeket a legváratlanabb pillanatban idéz föl az emlékezet. „Anyám, istenem, sodrott / Androméda-köd zöld rétje végén / otthonom, Erzsébet napra elmegyek, / felöltöm mentőkötelem” (*Világvégi otthonom*); „Anyám, ki fiut szültél, ne feledd, / fiadat melledről leválasztja az ország, / ne kösd magadhoz, szeresd, / hadd tölthesse be sorsát, /

szárnya nő, hadd legyen szárnyanőtt, / újabb csillagok hódítója, / szeresd, mikor az árva föld / kifordul alá” (*Utolsó földi szavak*); „és én ki életemben / a sírok fölött dadogtam / markomban földet viszek / e föltamadott sorban / ítéletem hogy őt kimondjam / talán apám vagy asszonyom / vagy csak egy sorstalan majom / a végtelen homokban” (*És én ki életemben*). Nem kérdés: jólesik egy pillanatra megállni itt a szépség ingerével, s tulajdonképpen megdöbbenni is: lám, bizonyos versek által kelő dacos-különös élményekhez mennyire nem ér fel korunk blazirtsága.

Ha igaz (és mért ne volna az), hogy a pillanatnyiban fölcserélhetetlenül benne a múlt, akkor az éppen jelenvaló ezzel csak gazdagabb. Akármilyen szemet szúrónak tetszhetik is, az ilyesféle irreverzibilitást úgyszólván magától értetődően fölfedni: ehhez bölcsesség és belátás kevés. Egy élet árán nyert, kifejlett érettség kell hozzá! Szabadság kell hozzá; vagyis szabadon emlékezetben tartani és tudni érte nyúlni az ifjúságnak, zavartalanul kitárni a magatartás logikáját, ugyanakkor a fogalmazásban egyszerre győzni a szavakon és a csöndeken. Ágh István klasszicizálódásában otthonos helyet kap a Babits-féle filozófia, az, hogy az élet lényege az emlékezet, és helyet kap a szuverenitás, azaz, hogy az efféle életlátásnak szabad olykor ellentmondani. Az *Emberék éltek itt* fejezeten például a célt sejtő szomorúság borong keresztül; az *Évfordulók* az érett költő fenséges muzsikája. S kiknek zenél! A *Gyergyói csillagok*nak, a föltámadt kiskutyának, Advent idejének! S micsoda mély-bronz muzsika szól Pilinszkynek, Csoórinak!

Az Ágh Istvánéhoz hasonló, tetőpontjára jutott költészet számára sem mindennapos rendeltetés és nem könnyű cél, hogy válaszoljon a költők időtlen maguk-hajszolásának indokául szolgáló kérdésre – sikerült-e elégtételt venni a lehetetlenen.

Tisztánlátó és félig öntudatlan kísérleti válaszok sokaságát ismerjük. Nem ismerünk azonban érdemes költőt, aki ne érezte volna magát motiválva, s lemondta volna a próbát.

Ágh István is felmegy a sejtelmek legtetejére. Nem is azért, hogy kijelentse, mi az: elbánni a lehetetlennel; elégtételt szerezni a végtelennel szemben. A *Fénykép-ikonban* írja: „eleven összetartozás / mégis, miként az ég akarja, / ugyanaz a kéz karol át / a képen, mely a képet tartja”. Úgy van: szó sincs elbánásról, pláne elégtételről. A megálmodott ölt testet; az, hogy itt lent mi és a végtelen összetartozunk.

Kelemen Lajos